

Szemes Péter

Arc a maszk mögött

Szakolczay Lajos *Korunk farsangja* című kötetéről

A tavalyi esztendőben, méltón megünnepelve az egészségben megadatott 75-öt, de még inkább az esztétikumot etikummal párosító, példaértékű termékenysége igazolásaként, négy kötettel is jelentkezett Szakolczay Lajos. Közülük a legutóbbi, a Magyar Napló Kiadó gondozásában megjelent, tetszetős kivitelű és az „öreg gavallértól és üstfoldozótól” megszokottan tartalmas és sokszínű *Korunk farsangja* evangéliumian négy fejezete egy-egy – az irodalomtörténeszi és kritikusi életműben is kiemelt helyet elfoglaló – területet jár körül, ennek mélyén, mintegy vörös fonalként, pedig mindvégig ott húzódik a legfontosabb törekvés: az írott szó erejével szolgálni a nemzeti kultúrát, gyűjtani-örizni a szellemi őrüzek lángját szerte a hazában, s felmutatni olyan értékeket – legyen szó művészetről vagy sportról –, melyekre méltán lehet büszke az őket megbecsülni akarók és tudók közössége.

Már a nyitó, *A világ gyémánttengelye* egység a kiterjedt érdeklődés és az értő figyelem példája. A különös évforduló, József Attila 111. születésnapja alkalmából egybegyűjtött írások, miközben a recepciót is jelentősen gazdagítják, hitet téve, a költő igazáért emelik szavukat. Amint a Petőfi Irodalmi Múzeum 1995-ös konferenciakötetét vizsgáló szöveg („*A Dunánál*”) bevezetője világosan kinyilvánítja: „József Attila *zseni*, nincs az a társadalmi fordulat vagy kultúrpolitikai váltás, amely megkérdőjelezhetné e kijelentést. A magyar irodalomnak mindig is voltak – és vannak – közvélekedésen nyugvó *alapértékei*, s ezek közé minden bizonnyal odaszámíthatjuk József Attila költészetét. Az Ady utáni modern magyar líra reprezentánsa, bármely oldalról is akarták kisajátítani, mindaddig nyugodtan állni fog posztján, amíg lesz magyar irodalom, amíg olyan versek, mint az *Óda*, a *Kései sirató*, a *Hazám*, a *Karóval jöttél* stb. az érzékeny és fogékony lelkeket magával ragadja, s a szépség más-más oldalait mutatván megrendíti.

(...) József Attila mint szegletkő? Inkább a maga méltóságával és nyugodt erejével korunkra is visszaható *csoda*, amely a legaprólékosabb *szétszalazással* is – túrvén a filológia rohamait és az önmagunk igazolására kerekített önvallomásokat-magyarázatokat – megmarad *egésznek*. Számtalan út vezethető le belőle – talán a tradícióé és a modernségé is –, s mert fölöttébb gazdag ez az életmű, bárki megtalálhatja benne az őt érdeklő részt, szolgáljon az akár poétikai, eszmetörténeti, társadalomlélektani stb. tanulsággal.”

A keresztpontról indulva, ilyen utakat jár be Szakolczay Lajos, mi-
kor a Stoll Béla által szerkesztett összes verseket (*Szöveggondozás – briliáns költőarc*) és *Szabad-ötletek jegyzékét* („*Miért nem bántok velem rendesen?*”), vagy a „*Miért fáj ma is*” című pszichoanalitikus ta-

nulmánykötetet (*Majd eljön értem...*), a PIM kiadásában megjelent személyes iratokat (*És ámulok, hogy elmulok*), netán Jolán második férje, Bányai László szöveghagyatékát (*Hét év József Attila közelében*) vizsgálja. A 2008-as lillafüredi költészet napi emlékezés mellett (*Rend és végtelen*), mely az *Óda* patakisztaságával csábít a lírai megmerítkezésre, az 1992-es *Összegyűjtött versek* korpuszának elemzése (*Ész és érzelem*) ugyancsak a beavatott illetékességét tükrözi – utóbbi ráadásul – a poézis közelében élő szeme érzékenyebb az egyenetlen erősségű fényre – felveti a *Parasztanyóka* befejezésének problémáját is. Két, talán kevésbé feltűnő, mégis szép találat az aranyosó munka sikerét példázza: a Híd-könyvtár sorozatában napvilágot látott népkönyv fellelése (*Egy érdekes József Attila-kötet*), illetve az egykori harcos- és szerzőtárssal, a Bartha Miklós Társaság ügyvezető elnökével, Fábián Dániellel készített interjú („*Ki a faluba*” – *József Attilával*). A testvérműzsák műveseinek tisztelgését, a kultusz katedrálisát építő teljesítményeit éppígy átfogja a szerzői tekintet. Ekként áll természetszerűleg vállvetve a kötetben a Muzsnay Ákos adaptációról (*Az éj nagy odva mélyén*), a Magyar Plakát Társaság rendhagyó főhajtásáról (*Mint akármely mosóporé*), a *Szabad-ötletek jegyzéke* (*A félelem farkasa*), valamint a román képzőművészek illusztrációiról (*Teremtés és világmagyarázat*), a Magyar Elektrográfiai Társaság kiállításáról (*Fényes és sötét*), a Magyar Művészkönyv Alkotók Társasága tárlatáról (*Világos és nehéz*), a Varga Kata előadójáról (*A hetyke József Attila*) és a Jelenczki István filmkölteményéről (*Eszmélet után I-IV.*) írt mesteri esszék sora. Megannyi gyertya, emelni a 111. évforduló fényét.

A *Tegnap és ma* ciklus „változatosságát – amint a szerkesztői fülszöveg találóan megállapítja – ugyancsak az idő hullámozása, a műfaji sokarcúság (költészet, próza, dráma), valamint az egyetemes magyar irodalom határon kívüli értékeinek az összetoborzása adja”. Ennek jegyében kerül felütésében szomszédságba – mert csak egyik hulláma gerjesztette a másikat – az I. világháborús versek antológiáiról született gondos áttekintés („*Fejükön a halál fehér glóriája*”) a hatvanas évek eleji erdélyi magyar irodalom javának „kűtmélységét” felmérő Utunk- és Igaz Szó-szemlével (*Kronosz vonagló teste*). S az illyési síp idegenben is otthon szóló ágai szavát követik az alkotói életművek néhány bérceire biztos feljutást térképező utak is. Köztük elsőként a sztánai „csodaöreg”, az örök minta, Kós Károly „kovácsoltkapu-rengeteg” prózájához vezető – míg emezt vagy Sütő Andrásét (*Néven nevezzük-e a csodát?*) csupán szélesíteni kellett, a tragikus sorsú Salamon Ernő költészetéhez vivőt szinte egészében kijelölni, megtisztítani is. Hasonlóképpen megbecsülést érdemlő törekvés kísérli végre méltó helyére emelni az egyre pislább fényű nyugati magyar irodalom jeleseinek oeuvre-ét – Határ Győzöttől („*Légy a szabadon szólás szörnyetege*”, *Költő a Hajszálhídon, Az Abszurdisztán és a Seholsincs drámaköltője*) Tollas Tiboron (*Parányi mécssem: a hitem*) és Tűz Tamáson (*Tűz Tamás átváltozásai*) át Siklós Istvánig (*CsendErdeje előtt – erkölcsLugasban*). Hogy aztán a viszonylagos teljességhez ne hiányozzon a(z itt)honi élcsapat sem – a „szépség-hűség-szeretet kazamatáiból” ég felé nyúló Hajnal Annával (*Költő és ember egyazon húron*), a szenvedést gyönggyé varázsló Füst Milánnal (*Proféta, balettcipőben*), a lobogó lelkiismeret-fáklyával, Nagy Gáspárral (*Nagy Gáspár hűsége*) és a magányban hagyott asszony, Gyurkovics Györgyi emlékidézése kapcsán, Gyurkovics Tiborral (*Rendhagyó portré*). Az *Országépítőtől* pedig a téma kevésbé ismert feldolgozásaihoz is eljut Szakolczay Lajos, mikor Sík Sándor és Ratkó József szövegeit állítja párba (*Egy tegnapi és egy mai Szent István-dráma*). Írása citált zárata mintha az egész egységre rímelne: „– A király meghalt!” „– A király él!”

Akár a *Tegnap és ma*t is gazdagíthatta volna a Csoóri Sándor esztergomi kötődéseiről írt *Csőrében a Corvinok gyűrűje*, így azonban, a *Bűvölet s bűvölő* élére emelve, kiváló bevezetője lett a költő kötetéről szóló kritikáknak. Közülük *A forradalom haragos csöndjei* a *Forgácsok a földön* gondolatfutamait követi, *A tavasz kitépott szívével a Már én se volnék* szerelmi versvilágát barangolja be. „Közös dolgaink apostola” mellett irodalmunk olyan hiteles hangú és mindenkor érvényes üzenetű alkotóinak munkáira is figyelmez a szerző, mint Kalász Márton (*A zuhanás áhítata*), akit hét évtizede alkalmából szintén felköszönt (*Érdes világosság*), Ágh István (*Pannónia szépségvándora*) vagy Szilágyi István (*Szabadságváltozatok*). S ha a közvetlenebb nemzedéktársak sorát is megemlítjük: a Pazsgába készülődő Király Lászlóval (*Bűvölet s bűvölő*), Kemsei Istvánnal (*Egy pislogás sötétje, Lükettető értékfolyam*), valamint a Kilencek tagjaival – „rendesekkel”: Mezey Katalinnal (*A fényed átjárt istenes versei értő elemzése*), Oláh Jánossal (*Göröngy a talpam alatt*) és

„tisztéletbelivel”: Vasy Gézával (*Mege erősödve megmaradni*) –, valamint a néhány esztendővel fiatalabbakkal: Döbrentei Kornéllal (*A hajnal irgalma*) és Lezsák Sándorral (*Kiülni az idő elé*) együtt, a nemzeti irodalom markáns vonulatát láthatjuk itt megmutatkozni. Ez pedig még inkább felértékeli a közreadott műbírálókat, hiszen a mulékony divat helyett a maradandó értékek melletti lándzsatorést jelzi. Egy kritikusnak pedig nem lehet szebb és nemesebb törekvése ennél, hiszen a költőkhöz hasonlóan igyekszünk mi is az örökkévalóságnak dolgozni. A már beérkezettebb alkotókhoz: L. Simon László (*Nincs haza szülőföld nélkül*), Rózsássy Barbara (*Rejtezve rejtezetlen*), Székely Csaba (*Bányasötét*), éppen ezért – többnyire a kevesek egyikeként, felhívva rájuk a szélesebb körű nyilvánosság figyelmét – társként állítja az inkább előadóművészként, performerként ismert Németh Péter Mikolát (*Avantgárd gesztus, apostoli pöz*), Szabó Palócz Attilát (*Kulturális balhé az önigazgató társadalomban*) és Béki Istvánt (*A lélek lépcsőháza*), a művészettörténész-író Wehner Tibort (*Én*). S különösen elismerésre méltó, hogy – talán igazán egyedülként – villanyfényt irányoz olyan, kevésbé köztudatban lévő szerzők arra érdemes könyveire is, alapozva-erősítve recepciójukat, mint a szekszárdi Gacsályi József (*„Hazakerül a lélek”*), a Vajda Lajos Stúdiós Gosztola Gábor (*A szépség kutatása* – a tartalomjegyzékben tévesen Tiborként szerepel), Nyilas Atilla (*A csönd metafizikája*) és a debütáló Györffy Réka (*Égi szikra*). Míg az unikálist is számon tartó érdeklődés jele, hogy foglalkozik Ágens *Kúrós verseivel* (*Világnagy szeretkezések fájdalmas gyűrűjében*) – ez egyúttal az egészséges férfiúi érdeklődést, a „gavallér”-ság tüzeinek ébren tartását is mutatja, azzal együtt, hogy irodalmunkban az erotikus verseket jegyző női álnevek mögött gyakran, megtévesztő módon, férfiak rejtőznek – vagy a varsói Krzysztof Varga Magyarország-kalauzának fals „zümmögéseivel” (*Turulpörkölt? Saspörkölt?*).

A záró *Túlán* egység „műfajhatárokat átlépő komoly játszadozásai” ugyancsak Csoórral indulnak, ezúttal a vele készített interjúk áttekintésével (*Eleven szellem*). Ezek alapján is joggal teszi erkölcsi zsinórmértékké: „Csoóri a harcaihoz való erőt a magyar klasszikusokból – Petőfiből, Vörösmartyból, Aranyból, Adybol, József Attilából – és a klasszikusokká növő népi írőkből – Illyésből, Németh Lászlóból, Sinkából, Szabó Zoltánból, Cs. Szabó Lászlóból – merítette. Abból a *bajvivő* seregből, amely ’szépészeti’ megnyilvánulásként nem átalotta – a haza minden előtt! – a kardot is sűrűn forgatni. A kései utód ezért is bátran kinyilváníthatta: ’aki él – elkötelezett’. S ugyancsak tőle az axióma: ’népismeret nélkül nincs önismeret’. Bizonyosan ezt az imperatívuszt tartotta szívében Szokolczay Lajos, mikor a Petrás Mária-Döbrentei Kornél házaspár agyaggal és szóval vallott hitéről, mint megtartó erőről szól (természetesen a csángómagyarok megmaradásáról is – *Az Úr delejező mágnese*) vagy mikor Timár Valéria és családja hortobágyi kálváriáját lejegyzí (*Húsvéti sonka*).

Az esszéciklus nagyobb hányada azonban a képzőművészettel-eljegyzettség nyoma – egy-egy kiállítás, kapcsolódó kötet hatását tükrözi. Mindenfajta előzetes tervszerűség nélkül, mégis tetszetős rendezetlenségben kerül egymás mellé Árkossy István „időjátéka” (*Az időutazás mint boldogságélmény*) a kárpátaljai Erdélyi Béla és erdélyi, majd nyugati Major Henrik (*Írók és hírlapírók görbe tükörben*) emlékének idézésével, a Gulácsy Lajosról (*A varázsló varázslata*) kiadott album vizsgálata Weöres Sándor és Illés Árpád (*A teremtés dicsérete*), illetve Juhász Ferenc és Kass János barátságának (*Értékvonalom a szabadság igézetében*), utóbbi gyermekkönyv-illusztrációinak (*Fény ácsol színpadot*) bemutatásával, a fotóművészeti kirándulás (legyen szó Baricz Katalin életművéről /*A szépség fájdalma*/ vagy Tamási Gábor Kis Pál István verseivel összekötött Csepel-stációiról /*Fény-kép és tény-kép*/) az oly gyakran és szívesen vállalt megnyitókka (*Az én színházam* – Duncsák Attila miskolci tárlatáról), kritikákkal (*Humor és dráma* – Fernando Botero bécsi kiállításáról).

Az eredendő vagabundság, de a megjelenés ünnepi alkalma és a megszokott laza szerkesztésmód nemcsak helyet enged, de egyenesen indokoltta teszi olyan szövegjátékok közlését is, mint az irodalom tereumára visszalépő palimpszesztek. Közülük négy – bárati ajándékként – a 70 éves Kiss Benedeket köszönti, öt másik pedig, udvarló csokorként, a mindörökre „18 éves gyönyörűség”, Eged Emese számára készült. Mindezek egyébként

– nem voltak hiába a versek közelében eltöltött évtizedek – a szerző mesterségbeli tudását, beleérző képességét is mutatják.

A kötet végére – akárcsak például legutóbb a *Valóságlátomásban* – ezúttal is a sport jutott, méltó lezárásként. Korábban aktívan sportoló (futballozó és atletizáló) és a versenyek, eredmények iránt mindig érdeklődő emberként, aki a napi sajtóhoz és az irodalmi folyóiratokhoz hasonló buzgalommal olvassa a Nemzeti Sportot és követi a televíziós csatornák megfelelő kínálatát és a közvetítéseket, nem véletlen komoly elemzése Gallov Rezső *Londoni olimpiák* című könyvéről (*Londonról – Londonba*). Hogy itteni jóslata bevált, bizonyítja: valóban 8 aranyat nyert a magyar küldöttség a brit fővárosban (8-9 volt a tipp), a siker másfajta megtapasztalásáról pedig a *Hét és fél kör a salakon, avagy a labda hogyan cseréltetett föl a futócipővel* oszt meg adalékokat. Az ifjúkori kanizsai indulás története, az elért eredmények felidézése – pótlék a családi szegénységért – értékben teljes joggal helyezhető bármelyik esszé vagy kritika mellé, s utolsó, vallomásos sorainál keresve sem lehetett volna megfelelőbb – csak megerősíthető – ünnepi kívánságot találni: „... a sport sok mindenre megtanított. Sosincs veszett játszma! Aki megfeszül, az előbb-utóbb célba ér. Lelkierőt és akaraterőt is adott, hogy a *másfajta* pályán, akár a külső körön futva is, célba tudjak érni.

(...)

Öreg barátom, Supka Magdolna művészettörténész hajdanában ekképp szólott a 'megszerzett' szépséget illetően. 'Nem mindegy, hogy az ember a szemében mit visz magával *odaátra*'.

Adassék meg az utolsó kívánság: ha lehet, hadd vigyem magammal a *jövendő* – ismét egy jóslás – aranyait!

Reméljük, a megjósolt mellett kimosott aranyból is adatik még jó pár szépen csillogó darab – mindannyiunk örömeire, s hosszan élvezhetjük még – mind többet megismerve a maszk mögötti arcból – Szakolczay Lajos maszkos játékeit.

(*Magyar Napló Kiadó – Írott Szó Alapítvány, 2016*)

Bedő Sándor munkája

